

PRÍHOVOR ZOSTAVOVATEĽA

Keď sa Matica slovenská v Srbsku rozhodla založiť edíciu *Matičné súzvuky* mala na zreteli i priam poľutovaniahodnú skutočnosť, že naše slovenské vojvodinské etnikum má v nejednom ohľade macošský vzťah k vlastným kultúrnym hodnotám a dokonca až podceňovačný postoj voči vlastným umelcom a hodnotám. Vojvodinskí našinci, s menšinovým komplexom, by si napríklad snád' dodnes uťahovali z kovačických insitných maliarov, keby ich nebol objavil svet a keby viacerí z nich nezískali aj tie naprestížnejšie svetové ocenenia, ako napríklad Martin Jonáš (znalci insitného umenia ho nazvali Martinom Veľkým), ktorý napr. v roku 1978 na medzinárodnej výstave kresby v Taliansku získal zlatú medailu spoločne so Salvatorom Dalím a Renatom Guttusom a päť jeho kresieb vtedy odliali do rýdzeho zlata.

Špecifické multikultúrne a historické podmienky, v ktorých vojvodinskí Slováci ako menšina žili, postupne podmienili vznik radu zvláštností v spôsobe ich života, kultúre a mentalite. A akurát tie špecifiká sú najčastejšími podnetmi v tradičnej, realistickej prozaickej tvorbe vojvodinských Slovákov, tvorbe, ktorou je rurálny, či dedinský kolorit priam erbovým znakom, jednou z hlavných typologických charakteristík a jedným zo zámerov spisovateľov, ktorí písali „dedinské“ poviedky, bola snaha autorov vytvoriť literárne svedectvo o živote a časoch, v ktorých ich predkovia žili.

Teda pre, podmiennečne povedané, dedinské poviedky, ktoré sa v tejto tvorbe označujú ako tradičné, autori podnety, vo väčšej alebo menšej miere, čerpali z rurálneho sveta svojho rodiska a z toho, čo vytvorili um a ruky ich predkov – sedliakov, a v podobe duchovného a materiálneho dedičstva odkázali potomkom. Imperatív realizmu verne zobrazovať typické charaktery v typických životných podmienkach priam ponúkal týmto autorom živnú pôdu na zobrazenie rázovitej dolnozemskej dediny s príznačnou hospodárskou a spoločenskou diferenciáciou, charakteristickými dedinskými situáciami, typmi ľudí a pod.

Je nesporné, že je rurálna próza vojvodinských Slovákov má v značnej miere príznaky popisného realizmu, žánrových obrázkov, didaktizmu i literárnej či umeleckej nedopracovanosti, avšak jej súčasné zovšeobecnené hodnotenie prevažne na podklade takých charakteristík je neprospešné, lebo zanedbáva historický i spoločenský aspekt a v konečných dôsledkoch podmieňuje marginalizáciu tejto prózy, dokonca aj jej znehodnocovanie. Ničomu vlastne neprospieva ani konfrontácia rurálnych próz so súčasnejšou prózou, a ani zdôrazňovanie jej meškania za realizmom na Slovensku. Aj slovenský i srbský realizmus meškali za európskym asi o polstoročie a nikomu tam (teda na Slovensku alebo v Srbsku) ani vo sne nenapadne marginalizovať takú prózu akou je napr. Kukučínova poviedka *Rysavá jalovica* - na Slovensku, zrovna tak všeobecne známu poviedku Milovana Glišiča *Glava Šećera* v Srbsku.

V súčasnejších pohľadoch vládne mienka, že regionálnosť nemôže, alebo by aspoň nemala byť, axiologickou, teda hodnotovou kategóriou. Regionálnosť je jednoducho existenčná danosť, ktorá má možnosť byť realizovaná aj v literatúre, či umení, takže sme mienky, že z diachronickej perspektívy, či v historických súvislostiach, slovenská vojvodinská prozaická tvorba - zrovna tak ako i poézia - poznačená lokálnym koloritom, teda časovo a priestorovo situovaná próza, v kontexte celkovej literatúry vojvodinských Slovákov i v širších súvislostiach nie je menejcenná a zanedbateľná, lebo v jej rámcoch vznikli aj hodnotné diela a čajakovský model dedinskej poviedky bol dlhú dobu najproduktívnejším modelom v prozaickej tvorbe v rámcoch slovenskej vojvodinskej literatúry a v historickej perspektíve ju poznačil natrvalo. Náročnejší a komplexnejší literárnovedný diachronický výskum týchto próz, vidí sa nám, by iba potvrdil skutočnosť, že sú vlastne prirodzenou a komplementárnou zložkou a, hoci aj opozdeným, variantom, slovenského realizmu, bez ohľadu na ich regionálnu príznakovosť. (Mimochodom, v takomto kontexte nemôžeme nespomenúť fakt, že, podľa našej mienky, napríklad metaforická povahokresba s ironickým autorským postojom v poviedke Jána Čajaka ml. *Báťa Ondriš Pazúrik* nemá umeleckej obdoby v celkovej slovenskej realistickej próze).

Okrem uvedeného, Matica slovenská v Srbsku, keď sa rozhodla publikovať takýto výber, mala na zreteli aj kulturologický aspekt týchto próz, medziiným i vo svetle náhľadu, že „jednotlivé kultúry sú jedinečnými a neopakovateľnými sociokultúrnymi systémami, ktoré možno opísať a pochopiť iba v kontexte ich vlastných hodnôt, noriem a ideí“, ktorý poskytuje teoretické základy rôznym koncepciám multikulturizmu a „ponúka perspektívu, v ktorej je možné nazerať na iné kultúry s patričnou úctou, rešpektom a toleranciou.“

Samuel Boldocký

NAMIESTO DOSLOVU

(k výberu)

I

Nič, čo je dedinské, nie je človeku nijako vzdialené. Kto by tvrdil opak, trpí zábudlivosťou, povážlivo pretína nite živých tkanív a nervov, ktorými ešte donedávna prúdili impulzy z dedinského, najčastejšie rodného prostredia. Pretína na vlastnú škodu, lebo bez ohľadu či stráca živý orgán alebo sa snaží zo svojej mentality amputovať to, čo mu ako krvná skupina prirodzene prináleží, mrzačí sám seba a ani to dobre nepostrehne. Najčastejšie tak aj býva, vnútorné jazvy svojmu nositeľovi zostávajú najväčšmi skryté, okolie ich spozoruje skorej.

Iba málo toho, čo je dedinské, nie je v každom z nás organicky inkorporované a my často, ak nemáme schopnosť, ak nie sme vstave poznať farbu svojho hlasu, počúvajúc ho z magnetofónu, tak prestávame poznávať to, čo je v nás dedinské, keď je to reprodukované, lepšie povedané retušované povrchným náterom odnedávna sa urbanizujúceho prostredia. A to dedinské, možno za ním budeme ľutovať, je asi v nás to lepšie, mäkkšie. Dedina navidomoči odchádza v hurhaji rôznych explózií a nikto ju nezdržiava, ako sa nezdržiava ostýchavého a chabo pozvaného host'a. Nazdávame sa, že tou zhovieavou ľahostajnosťou, s akou sa na jeden boľavý odchod dívame, podporujeme akýsi pokrok. Nevieme, kde sa máme poučiť, aby nám s dedinou, ktorá odchádza, neodišlo i to, čo v nej bolo zdravé, čo sa ako transfúzia sviežej krvi pretáčalo do unavených kamenných organizmov, v minulosti ani nie tak veľmi početných miest. Už sa nám vysokokultivované pole môže zazdať ako fabrika, túžime za tým a len na chvíľu si uvedomujeme, že takáto transformácia je viacej nutnosťou ako nevyhnutnou prednosťou. Budeme si kupovať prírodu ako turistický výrobok a krotké oči kravičiek, nedajbože, budeme deťom ukazovať v zoológických záhradách. Miesto dedinskej naivity môžu prísť časy dengľavej mestskej nevyhľaditeľnosti, a touto obťaženej, ďalšie pokolenia všetko, čo nie je podávané na podnose, budú považovať za hrubé a nepohodlné. Svet, ako sa už - dosť v panike - o tom zmieňujú svetové autority, chystá sa byť jedinou zadymenou ulicou, v ktorej asi bude v budúcnosti veľa stisku. Máme sa teda tomu tešiť a už dopredu zabúdať na našu dedinu, ktorú tu na krátky čas ešte máme? Alebo by sme sa za dedinu, ako za chudobného príbuzného, aj keď je veľmi blízky, mali červenáť? Nezabúdajme, že by sme sa červenali vlastne za seba. Mnohí z nás by sa asi dobre červenali, aj keby sa im vnútili ozajstné „svetské“ maniere, a to je hádam škračka toho pozitívneho v nás.

Mať za tému dedinu, predsa i napriek všetkému, čo by sa proti tomu mohlo namietat', neznamena táto vzdal'ovať sa od ľudí. To mäkké, miznúce, dobrotivé dedinské teplo mohlo by byť zdanlivo na dosah ruky. Jednoduché, aké sa vidí byť a predsa, len čo otvoríš ústa, len čo sa perom dotkneš papiera, ide ti nenávratne

uniknúť. Predmety ostrejších kontúr, osvetľované veľkým svetlom, vrhajú vôkol seba bizarnejšie tône (ak je bizarnosť účelom) a väčšmi priťahujú pozornosť lačných hľadačov zvláštností. Dedina akoby takýchto kontúr nemala, ale i to je iba zdanie. Nech o našej rovine ani nehovoríme! Isteže by sa ona mohla zdať málo reliéfnou, plochou, keď ju vidia oči, ktoré boli spútavané úzkymi horizontmi vrchov a miest. Nemôžem však zabudnúť na duchovného krajana, učiteľa mnohých slobodymilovných básnikov, ktorí ako najhúževnatejšia stepná tráva vyrastali a tvrdo žili na tejto rovine /.../

Nadchádzajú časy, keď sa s ľútosťou budeme okolo seba ohliadať, aby sme videli, kde je dedina, ale ju nevidíme. Keď kúsok konopniska bude vzácnejším, ale iba v boľavej spomienke, ako kusisko tenisového trávniku. Takisto bezpochyby prídu časy, keď nám všetko to, čo bolo o dedine v dobrej vôli a autenticky napísané, bude znieť ako poézia. Niet pochybností, že žijeme časy prelomnejšie ako mnohé z predchádzajúcich generácií. Získali sme ilúziu, že ako velitelia, stojac na veliteľskom mostíku, usmerňujeme svoj osud – no napriek tomu, že vidíme miznúť dôležité zložky prírody, o ktorej sa domnievame, že ju zlepšujeme - nie sme vstave vykonať nič, čo by živé a svetu potrebné stvorenstvá, nami nestvorené ani neochraňované, ochránilo pred rozpadovými produktmi našej civilizácie. Civilizácia, ktorá sa domnieva, že je humánna, ale je mimo svojich intencií tehotná mnohými chorobami, nádormi, ktorých prognózu nemožno čo i len čiastočne poodhaliť bez vzťahujúceho sa pesimizmu. Životná konkurencia i napriek všetkým úsiliam robí nás čím ďalej tým neurotickejšími a kiež by len pri tom ostalo.

(Úryvky z textu *Aby napokon nebolo smädu*
(K päťdesiatinám prozaika Janka Čemana) s. 20 - 22, in:
P. Bohuš: *Eseje, Obzor- Tvorba, Nový Sad 1993, s.20-22*)